

<https://helda.helsinki.fi>

Muuttoliike, epäinhimillistävä puhe ja ironia

Vuorelma, Johanna

Into kustannus

2021

Vuorelma , J 2021 , Muuttoliike, epäinhimillistävä puhe ja ironia . julkaisussa N Kotilainen & J Laine (toim) , Muuttoliike murroksessa : metaforat, mielikuvat, merkitykset . Into kustannus ,
pöy Helsinki , Sivut 127 148 .

<http://hdl.handle.net/10138/336802>

unspecified

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Muuttoliike, epäinhimillistävä puhe ja ironia

Johanna Vuorelma

Teoksessa Noora Kotilainen & Jussi Laine (toim.) *Muuttoliike murroksessa: metaforat, mielikuvat, merkitykset*. Helsinki: Into, 127–148.

Vertaisarvioitu. Viimeisin käsikirjoitusversio.

Johdanto

Tämä artikkeli käsittelee ironiaa keinona haastaa epäinhimillistävää uhkapuhetta maahanmuuttajista ja muuttoliikkeestä. Kansainvälinen muuttoliike herättää eettisiä kysymyksiä hierarkkisten rajojen oikeutuksesta, ihmisten eriarvoisesta mahdollisuudesta liikkumiseen ja politiikan kyvystä ratkaista muuttoliikkeeseen liittyviä ongelmia. Maahanmuuttopolitiikka on erityisen hedelmällistä maaperää ironisoinnille, koska siihen liittyvät eettiset näkökulmat ovat usein ristiriidassa käytäntöjen kanssa. Ihmisten liikkuvuuden kuvaaminen tuhoisana luonnonvoimana on uhkapuhetta ja reifikaation muoto, jota voi vastustaa eri tavoilla. Tyypillinen retorinen keino kyseenalaistaa tällainen tapa tulkita tilannetta on ironisoida sitä tai osoittaa tulkinnan ongelmallisuus analyttisellä ja tietoon perustuvalla tavalla. Suomalaisessa keskustelussa juuri jälkimmäinen keino, maahanmuuttoa koskevan uhkapuheen ongelmallisuuden analysointi, on ollut yleinen strategia kritisoida epäinhimillistävää retoriikkaa.¹ Uhkapuheen ironisointia, jossa retoriikka esitetään naurettavana, liioittelevana tai vääristävänä, on ollut esillä vähemmän kuin aiheen varsinaista analyysia, vaikka retorisenä keinona ironia on tehokas tapa haastaa vakiintuneita tulkintoja.

Yhteiskunnallisessa keskustelussa käytetään runsaasti ironiaa. Esimerkiksi suomalaisessa eurokriisikeskustelussa esitettiin 2010-luvun alussa ironisia tulkintoja Suomen roolista Euroopan unionissa. Ironista retoriikkaa oli niin poliittisessa puheessa kuin journalistisissa analyysseissa, joissa haastettiin omakuva Suomesta maana, joka voi toimia esikuvana muille EU-maille². Britanniassa taas ironia on ollut keino sopeutua britti-imperiumin jälkeiseen aikaan.³ Yhdysvalloissa on pitkä ironinen perinne, jota yhdysvaltalainen teologi Reinhold Niebuhr kuvaa vuonna 1952 julkaistussa klassikkoteoksessaan *The Irony of American History*. Niebuhrin mukaan amerikkalaisessa politiikassa on kontrasteja ja ristiriitaisuuksia, jotka eivät ole niinkään traagisia vaan ironisia. Samalla kun Yhdysvallat pyrki kantamaan ihanteidensa mukaisesti enemmän vastuuta kansainvälisesti, se harjoitti enemmän ydinaseisiin nojaavaa politiikkaa. Äärimmäisen tuhovoimaisten aseiden valjastaminen ihanteiden edistämiseen oli ironinen dilemma, jonka äärellä maan täytyi tasapainotella.

Ironian käyttö retorisenä keinona ei ole aina tietoinen valinta. Se on puhetapa, jota käytetään myös ilman strategista ironisointipyrkimystä. Ironinen tulkinta voi yhdelle näyttää realistiselta todellisuuskuvaukselta ja toiselle tietoiselta vaikuttamispyrkimykseltä. Olennaista on, että ironisen linssin läpi maailma näyttää erilaiselta kuin vaikkapa traagisen linssin läpi. Tässä artikkelissa käsittelemäni aineisto ei ole tarkkarajainen vaan olen kerännyt sitä eri keskusteluista, joita käydään pakolaiskriisin ja laajemmin kansainvälisen muuttoliikkeen ympärillä. Olen pyrkinyt valikoimaan sellaisia tekstejä, retoriikkakeinoja tai visuaalisia tulkintoja, jotka toistuvat eri keskusteluissa kansallisesti ja kansainvälisesti. Aineistossa on mukana verkkokeskusteluissa esiintyviä meemejä ja poliittisia pilapiirroksia, koska monet pakolaiskriisiä koskevista merkityskamppailuista, joissa käytetään ironian keinoja, käydään visuaalisen viestinnän muodossa.

Aluksi tarkastelen, mitä ironia tarkoittaa ja miten sitä voi käyttää vallitsevien tulkintojen tai puhetapojen haastamiseen. Sen jälkeen käsittelen empiirisesti näiden keinojen yleisempää käyttöä yhteiskunnallisessa keskustelussa niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Tässä osiossa keskityn uhkapuheeseen maahanmuutosta ja muuttoliikkeestä ja tarkastelen sen ironisia tulkintoja. Viimeisessä osiossa pohdin, missä määrin maahanmuuttajiin, turvapaikanhakijoihin tai pakolaisiin kohdistuva epäinhimillistävä puhe taipuu ironian kohteeksi. Tarkastelen ironiaa kriittisenä katseena representaation käytäntöjä kohtaan. Tarkastelun keskiössä eivät siis ole representaation kohteena olevat ihmiset vaan representaatio itsessään.

Ironia tutkimuksen kohteena

Ironia on ollut jo pitkään laajasti käytetty käsite sekä eri alojen tutkimuksessa että arkipuheessa, mutta sen merkitys ei ole missään vaiheessa vakiintunut. Antiikin Roomassa vaikuttanut puhetaidon opettaja Marcus Fabius Quintilianus määritteli ironian tavalla, jonka voi hyvin tunnistaa edelleen. Quintilianuksen mukaan ironia tarkoittaa sitä, että puhe ymmärretään päinvastaisella tavalla⁴. Tanskalainen filosofi Søren Kierkegaard puolestaan piti ironiaa perustavanlaatuisena osana ihmisyyttä ja vierasti sen typistämistä pelkäsi retoriseksi keinoksi. Kierkegardille antiikin Kreikan filosofi Sokrateen tapa jatkuvasti kyseenalaistaa vakiintuneita ajattelumalleja ja perusoletuksia edusti ironiaa syvimmillään⁵. Filosofi Richard Rorty tarkasteli ironiaa omien uskomusten ja arvojen radikaalina kyseenalaistamisena, joka tähtää vahvempaan solidaarisuuteen eri ihmisryhmien välillä. Yhdysvaltalainen kirjallisuuskriitikko Wayne C. Booth on puolestaan osoittanut, miten ironian avulla on mahdollista luoda yhteisöllisyyttä niiden kesken, jotka ymmärtävät sanoman ironiset merkitykset. Samalla kuitenkin suljetaan ulos ne, jotka eivät tavoita puheen ironiaa. Heidät voidaan tietysti mielessä nähdä ironian ”uhreina”⁶.

Ironisessa puheessa korostuu usein puhujan asenne tai tunne käsillä olevaa aihetta kohtaan, mutta sen ymmärtämiseksi täytyy ymmärtää kulttuurinen tai poliittinen konteksti, jossa se esitetään⁷. Ironian

poliittista merkitystä tarkasteltaessa on olennaista huomata, että se voidaan valjastaa minkä tahansa ideologisen tavoitteen ajamiseen⁸. Ironiaa on hyödynnetty niin feministisessä ja postkoloniaalisessa kirjallisuudessa kuin konservatiivisessa liikehdinnässä. Ironia liitetään usein myös postmoderniin ajatteluun, jonka vastavoimaksi on ehdotettu vilpittömyyden retoriikkaa⁹. Ironiaa tarkasteltaessa yksi keskeisistä kysymyksistä on, miten ironian voi tunnistaa. Lingvisti Toini Rahdun mukaan ironinen tulkinta syntyy viiden ehdon täytyessä. Ironisessa tulkinnassa on aina jokin 1) negatiivinen sanoma, joka on tulkittava 2) esittäjän intention mukaiseksi. Lisäksi sanomalla on 3) kohde ja usein myös 4) uhri. Olennaista on 5) monitulkintainen esitystapa, mikä viittaa siihen, että yhtä tai useampia edellisistä ehdoista pidetään kätkeytyinä ja siksi ironian tulkitsijan on pääteltävä ne itse.¹⁰ Ironia tapahtuukin vasta tulkintavaiheessa, mikä tarkoittaa, että pelkkä esittäjän intentio ei riitä.¹¹ Jos yleisö ei tunnista tulkinnan ironiaa, ironia jää tapahtumatta. Ironiaa voi satiirin tapaan pitää eräänlaisena loisena, joka elää muiden kertomusmuotojen varassa¹². Ironinen puhetapa käyttää hyväkseen olemassa olevia käsityksiä, trooppeja ja arvoja, joiden ristiriitaisuuksista ironinen tulkinta saa voimaa.

Kuvaus liikkeessä olevista ihmisistä tuhoisana luonnonvoimana on suorastaan kutsu ironiselle reaktiolle¹³. Ironia on reaktio epäinhimillistävään puhetapaan, jossa ihmisten liike esitetään uhkakuvien kautta. Ironian avulla asetelman voi kääntää ylösalaisin niin, että uhan saa näyttämään perusteettomalta tai liioitellulta. Ironisten tulkintojen tarkoituksena on usein kohdistaa kriittinen katse representaation kohteena olevasta ryhmästä representaation esittäjään¹⁴. Itsekritiikki on usein ironian ytimessä, jolloin vallitseva me–ne-asetelma saa toisen muodon. Sen sijaan, että etäällä olevat toiset kuvataan uhkaavana voimana, huomio kiinnitetään epäinhimillistävään representaatioomme toisista. Tällaisessa tilanteessa ironian pyrkimyksenä on empaattisen siteen rakentaminen representaation kohteena oleviin toisiin¹⁵. Taustalla voi olla pettymys vallitsevaan valta-asetelmaan, joka nähdään tekopyhänä, korruptoituneena, epäeettisenä tai heikkona. Ironiaa voi yhtä lailla käyttää siron, pilkkaamisen ja alistamisen välineenä. Silloinkin se kumpuaa usein epäoikeudenmukaisuuden kokemuksesta, joka motivoi esittämään tilanteen niin, että tulkitsija voi tunnistaa siinä piilevän ongelmallisuuden.

Usein ironisissa tulkinnoissa pyrkimyksenä ei ole pelkästään osoittaa ristiriitoja vaan myös korjata niitä. Ironian avulla voidaan rakentaa oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa, jossa kuilu heikompiensaisten ja hyväosaisten välillä on kapeampi. Ironia on myös keino osoittaa oman yhteisön heikkoutta ja pyrkiä vahvistamaan sitä. Silloin ironialla on pikemminkin hegemoniset pyrkimykset. Tällaisessa tulkinnassa ongelmana ei ole niinkään etäällä olevien toisien epäoikeudenmukainen asema, jota on parannettava, vaan oman yhteisön heikkous. Empatiaa painottava ironia on radikaalia, koska siinä kriittinen katse kohdistuu oman yhteisön epäoikeudenmukaisiin käytäntöihin, kun taas hegemoniaan pyrkivä ironia on konservatiivista, koska se pyrkii ylläpitämään tai vahvistamaan omaa valta-asemaa¹⁶. Konservatiivinen

ironia on laajasti käytössä maahanmuuttovastaisissa verkkokeskusteluissa, joissa pyrkimyksenä on pilkata ja halventaa kohteena olevia ryhmiä verkkoyhteisön rakentamien piilomerkitysten ja sanaleikkien avulla¹⁷. Ironia toimii siis sekä identifikaation että erottautumisen välineenä. Tässä artikkelissa käsittelen ironiaa puhetapana, joka haastaa vallitsevaa tulkintaa, ottaa siihen kriittistä etäisyyttä ja tarjoaa uudenlaisen tavan tarkastella kohdetta¹⁸. Ironian avulla vallitsevaa tulkintaa luetaan eettisestä näkökulmasta ja pyritään kääntämään epäoikeudenmukaisena pidetty tulkinta uudenlaiseen asentoon.

Kansainvälinen muuttoliike ja ironia

Maahanmuuttopolitiikka on altista ironisoinnille, koska monissa yhteiskunnissa se sisältää tiheitä arvokerrostumia, ideologisia kiistoja, historiallista painolastia ja uhkakuvien rakentamista. Esimerkiksi Yhdysvaltojen maahanmuuttopolitiikka pitää sisällään lukuisia jännitteitä ja herättää laajaa vastustusta, joka kanavoituu osittain juuri ironisointina. Ristiriita sen välillä, että yhtäältä moderni Yhdysvallat on maahanmuuttajien rakentama valtio ja toisaalta maan nykyhallinnot pyrkivät rajoittamaan voimakkaasti maahanmuuttoa, tarjoaa aihetta ironialle. Maahanmuuttoon liitettäviä uhkakuvia ironisoidaan usein verkossa jaettavissa meemeissä, joista on tullut laajasti levinnyt kommunikaatiokeino kansainvälisen politiikan verkkokeskusteluissa¹⁹. Verkossa jaettavat meemit ovat usein yksinkertaisia ja humoristisia malleja tai ideoita, joita jaetaan, imitoidaan ja muokataan yhteisöstä toiseen. Ne liikkuvat kansallisten, kielellisten ja kulttuuristen rajojen yli kontekstista toiseen, jolloin niiden ironiset merkitykset saavat uudenlaisia ulottuvuuksia. Reaktiona keskusteluun pakolaisista Eurooppaa uhkaavana tuhoisana luonnonvoimana on käytetty useita eri kehyksiä, joissa voi tunnistaa ironisia merkityksiä. Tässä osiossa esittelen kolme kehystä, joiden avulla pakolaisia kuvaavaa luonnonvoimapuhetta tai muuta uhkaretoriikkaa on haastettu ironisesti. Kehykset rakentuvat historian, ulkopoliitiikan ja mittakaavan ympärille.

Historia ironian kehyksenä

Historiakehyksessä painotetaan, että kuva pakolaisista Eurooppaan vyöryvänä uhkana on historiaton, koska eurooppalaiset itse ovat olleet pakolaisia lähimenneisyydessä. Eurooppalaiset voisivat olla samassa tilanteessa, jos aikakausi olisi toinen – emmekä puhuisi liikkeessä olevasta yhteisöstämme tuhoisana luonnonvoimana. Tässä kehyksessä eettinen lähtökohta kiinnittyy filosofi Immanuel Kantin kategoriseen imperatiiviin eli moraalikäsitykseen siitä, että toimintaa ohjaavasta periaatteesta voisi tehdä yleisen lain. Jos nyt kohtelee apua pyytäviä pakolaisia uhkana, on valmis hyväksymään sen, että on itse lähimmäistensä kanssa menneisyyden tai tulevaisuuden apua tarvitseva, joka leimataan uhaksi ja joka ei ansaitse apua. Yhdysvaltojen maahanmuuttopolitiikan ristiriitoja kuvaavat meemit (ks. kuvat 1 ja 2) edustavat ironian historiakehystä. Historiakehyksen avulla nykyinen yhteiskunnallinen tilanne ja sen moraalikäsitykset pyritään asettamaan osaksi pidempää jatkumoa, jossa roolit apua tarvitsevien ja antavien välillä vaihtelevat eri aikakausina. Tämän päivän apua tarvitseva voi olla huomisen apua antava. Tässä mielessä historiakehys peräänkuuluttaa ylisukupolvista eettistä harkintaa, joka ottaa huomioon muuttuvat poliittiset olosuhteet.

Kuva 4.1. "Laiton maahanmuutto ei ole uusi ongelma... Amerikan alkuperäiskansat kutsuivat sitä valkoisiksi ihmisiksi".²⁰

Meemit, joissa nykyhallinnon retoriikka "laittomasta maahanmuutosta" asetetaan historialliseen kehykseen, ovat tyypillinen ironinen reaktio ristiriitaan Yhdysvaltojen omakuvan ja politiikan käytäntöjen välillä. Meemeissä esitetään, että valkoiset eurooppalaiset maahanmuuttajat ovat laittomia Yhdysvaltojen alkuperäisväestön näkökulmasta. Meemeissä käytetään ytimekkäitä iskulauseita, kuten "kukaan ei ole laitton varastetulla maalla" tai "vaarallisimmat maahanmuuttajat saapuivat vuonna 1492". Niitä voi tulkita niin, että tarkoituksena on osoittaa nykyhallinnon tekopyhyys tarkasteltaessa sen maahanmuuttoretoriikkaa Yhdysvaltojen poliittisen historian näkökulmasta. Maan "omistajuus" ja kysymys kansallisuudesta haastetaan tuomalla esiin, että genovalaisen tutkimusmatkailijan Kristoffer Kolumbuksen löytöretkistä alkoi Amerikan mantereiden valloitus ja imperialistinen aikakausi.

Representaatiota voi tulkita pyrkimyksenä haastaa epäinhimillistävä kuva maahanmuuttajista kääntämällä asetelma ylösalaisin: liikkeessä olevia ihmisiä laittomiksi maahanmuuttajiksi kutsuvien omat esivanhemmat ovat joskus olleet laittomia maahanmuuttajia. Toisin sanoen toisia epäinhimillistävä puhe kohdistuu myös meihin. Ironinen strategia voi lisätä empatiaa nykyisiä maahanmuuttajia kohtaan, mutta se voi myös

kärjistää ilmapiiriä. Kun esitettyä uhkakuvaa nykyisestä muuttoliikkeestä ei oteta tosissaan vaan siinä esiintyvä kriittinen katse kohdistetaan eri suuntaan, vieläpä omaan kansalliseen yhteisöön, se voi entisestään vahvistaa kamppailua kansallisista merkityksistä. Yhdysvaltojen maahanmuuttopoliittinen retoriikka oli erityisen kärjistynyttä presidentti Donald Trumpin kaudella, kun hän retoriikassaan nimitteli, leimasi ja haukkui maahanmuuttajia ja turvapaikkaa hakevia ihmisiä, määräsi maahantulokieltoja, kiristi turvapaikkapolitiikkaa ja kampanjoi Meksikon vastaisen muurin rakentamisen puolesta. Monet maahanmuuttopoliitiikan ironisista tulkinnoista kohdistuivatkin suoraan Trumpiin (ks. kuva 2).

Kuva 4.2. ”Laittomien maahanmuuttajien on palattava kotiin – Todellako? Milloin sinä aiot palata?”²¹

Keskustelussa maahanmuuttopoliitikasta tuodaan usein esiin, että Trump demonisoi maahanmuuttajia, vaikka hänen omat vanhempansa tulivat Yhdysvaltoihin maahanmuuttajina. Hänen ensimmäinen ja nykyinen vaimonsa ovat niin ikään maahanmuuttajataustaisia. Myös tiedot siitä, että Trumpin yritys on hyötynyt paperittomista työntekijöistä, on aiheuttanut ironisen reaktion: Trump yhtäältä epäinhimillistää maahanmuuttajia ja toisaalta hyödyntää heitä taloudellisesti²². Kaikissa näissä tapauksissa ironisen

tulkinnan keskiössä on väite tekopyhyydestä: Trumpilla on eri säännöt meille ja heille (ks. kuva 3). Tässä näkyy hyvin ironian reaktiivinen luonne, jota voi kuvata eräänlaisena kaikuna²³. Ironia rakentuu usein jo olemassa olevan retoriikan, periaatteen tai ajattelutavan varaan. Tulkinta vaatii tietoa poliittisesta, kulttuurisesta tai historiallisesta kontekstista, josta ne ammentavat. Ironiassa kieli on olennaisessa osassa jopa siinä määrin, että välillä ironiasta tulee ”kieltä kielestä”, eräänlainen sanaleikki²⁴.

Kuva 4.3. "Vastustaa laitonta maahanmuuttoa – käyttää laittomia maahanmuuttajia hotellinsa rakentamiseen".²⁵

Vuonna 2018 uutisoitiin laajasti tuhansien keskiamerikkalaisten "siirtolaiskaravaanista", joka kulki Meksikon halki kohti Yhdysvaltoja²⁶. Siirtolaiskaravaania kuvattiin usein luonnonvoimana, joka virtaa vääjäämättömästi eteenpäin. Trump piti aiheetta näkyvästi esillä kannanotoissaan, joissa puhuttiin esimerkiksi "huumeiden ja ihmisten virrasta", joka pitää pysäyttää²⁷. Yhdysvaltoja kohti liikkuneeseen "siirtolaiskaravaaniin" liitettiin myös tauteja ja sairauksia esittävää kuvastoa. Verkossa jaettiin meemejä, joissa sitä esittävien kuvien viereen oli aseteltu kuvia tarttuvista tauteista sairastavista ihmisistä. Tauteihin liittyvä uhkakuvasto on pitkään käytössä ollut keino etäännyttää ihmisryhmiä toisistaan. Uhkakuvalla etäällä olevien toisten kantamista tarttuvista taudeista pyritään epäinhimillistämään toisia ja estämään empaattisen siteen muodostumista. Tauteihin liittyvää uhkakuvastoa ironisoitiinkin verkkokeskusteluissa ja

analyysseissa. Yhdysvaltalainen kirjailija David Roberts kirjoitti, ettei ole mitään todisteita ”siirtolaiskaravaanin” kantamista taudeista, mutta ”kun he asettuvat Yhdysvaltoihin, he voivat odottaa sairastuvansa sydänsairauksiin ja diabetekseen”²⁸. Robertsin ironinen huomautus liittyi Yhdysvaltojen yleisimpiin sairauksiin, minkä avulla hän pyrki haastamaan uhkakuvaa likaisista ja sairaista tulijoista, jotka uhkaavat puhdasta ja tervettä kansakuntaa.

Uhkaretoriikkaan pohjautuva uutisointi siirtolaisista poiki runsaasti ironisia reaktioita, joissa hyödynnettiin historiakehystä. Yksi ironinen keino oli verrata ”siirtolaiskaravaania” paremman elämän perässä Yhdysvaltoihin matkustaneiden eurooppalaisten täyttämiin laivoihin 1800- ja 1900-luvuilla. Eurooppalaisten siirtolaisuudesta Yhdysvaltoihin ei puhuta nykyään uhkaretoriikan kautta tai tuhoisana luonnonvoimana vaan ymmärrettävänä valintana tuon aikakauden taloudelliset ja poliittiset olosuhteet huomioon ottaen. Tässäkin tapauksessa ironisena keinona on asettaa meemin yleisö representaation kohteena olevien asemaan tai kaventaa etäisyyttä heihin: he voisivat olla meitä tai esivanhempiamme. Siirtolaisuus on vanha ilmiö, jonka esittäminen luonnonvoiman kaltaisena uhkana on historiatonta ja epäeettistä.

Vasta-argumenttina usein esitetään, että tuolloin siirtolaisuus oli erilaista – lähtijöillä oli erilaiset motiivit, lähtijät edustivat eri väestöryhmää, he integroituivat paremmin tai vaikkapa että aikakauden olosuhteet olivat erilaiset. Uskomus nykypäivän muuttoliikkeen erityislaatuisuudesta voi tehdä vaikeaksi tunnistaa yhteneväisyyksiä suomalaisten historiallisen muuttoliikkeen kanssa. Historioitsija Timo R. Stewart kirjoittaa artikkelissaan ”Suomalaiset mamuina”, että ”kuka moittisi elintasopakolaisiksi niitä yli 300 000 suomalaista, etupäässä Pohjanmaalta, jotka lähtivät paremman elämän toivossa Yhdysvaltoihin varsinkin 1900-luvun alussa. Monet ilmeisesti lähettivät rahaa takaisin vanhaan kotimaahansa samaan tapaan kuin tämän päivän maahanmuuttajat”. Stewart jatkaa: ”Elintasopakolaisiksi voisi kutsua myös niitä puolta miljoonaa suomalaista, jotka muuttivat 1950–1970-luvuilla Ruotsiin, jossa ruotsalainen media tunnetusti nosti esiin finnjäveleiden väkivaltaisen ja epärehellisen luonteen”²⁹.

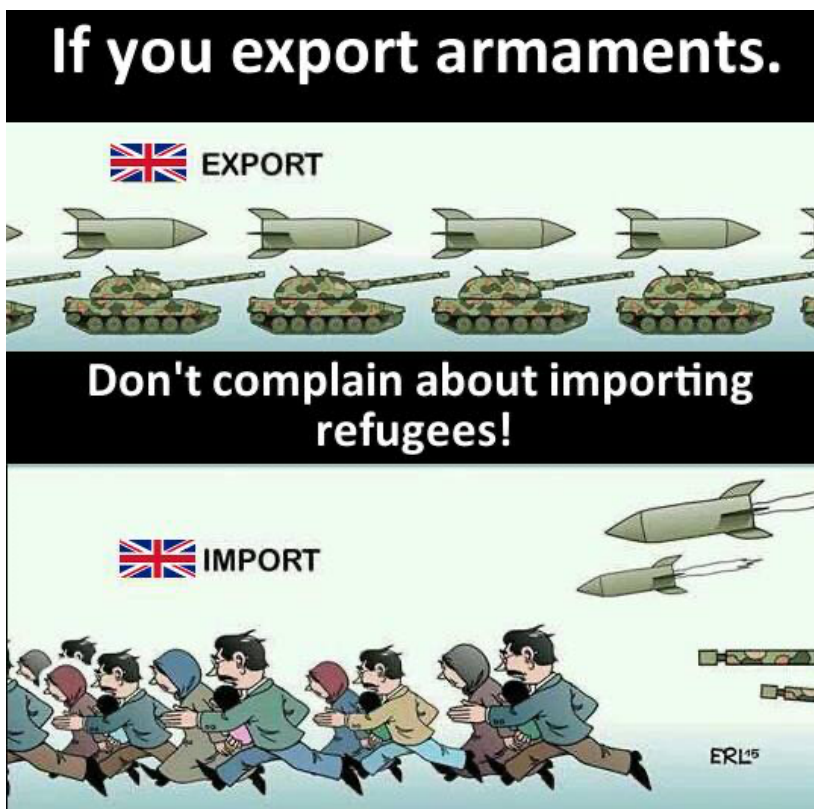
Stewart nostaa esiin myös käsitteen ”evakot”, joka on hänen mukaansa ”omiaan hämärtämään ilmiötä. Kun vastaavaa tapahtuu tänä päivänä, näitä kotinsa menettäneitä kutsutaan pakolaisiksi siinäkin tapauksessa, että heille löytyy sijoituspaikka omasta maastaan.” Viime vuosina on käyty kiivasta keskustelua siitä, voidaanko Karjalan evakoita rinnastaa nykyajan turvapaikanhakijoihin. Kysymys on paitsi kansainvälisoikeudellinen ja poliittinen myös representaatioon liittyvä. Kamppailu keskustelussa käytettävien käsitteiden merkityksestä kietoutuu yhteen kansallisen muistin, traumojen ja identiteetin kanssa. Samalla kun pyritään kaventamaan etäisyyttä etäällä oleviin toisiin, saatetaan loukata lähellä olevia. Kuten tutkija Kaisa Vehkalahti kirjoittaa: ”Omaan kansalliseen historiaamme sisältyvistä muuttoliikkeistä muistuttaminen voidaan paradoksaalisesti tulkita jonkin kansanosan – tässä tapauksessa siirtokarjalaisten –

loukkaavaksi ulossulkemiseksi kansakunnasta.”³⁰ Tässä kansalliseen muistiin liittyvässä keskustelussa ”eri osapuolille on ollut tärkeä todeta, ettei oman maan kansalaisia voi nimittää pakolaisiksi, tai ettei nykykielessä laajasti käytetty ja laveasti ymmärretty termi kotouttaminen sovi puheeseen siirtokarjalaisuudesta”³¹.

Ulkopolitiikka ironisena kehyksenä

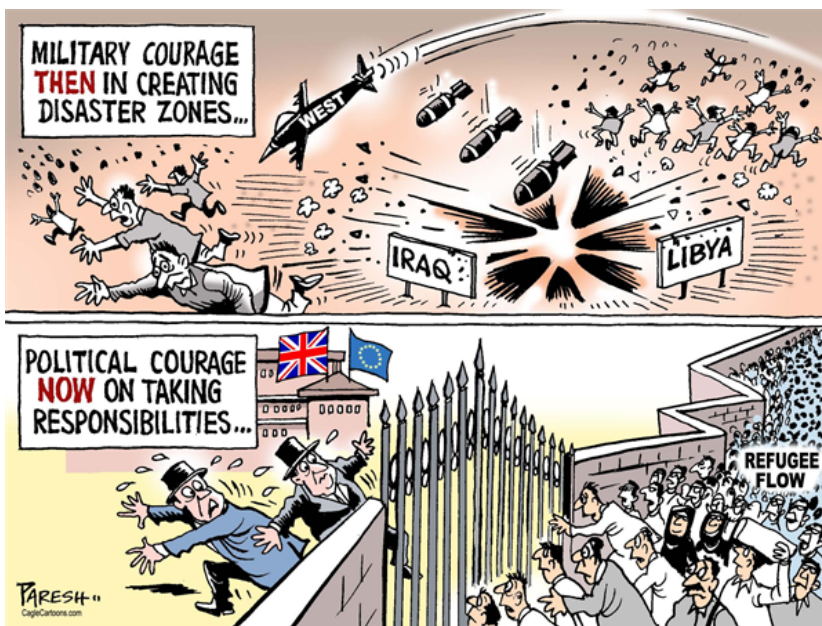
Toinen kehys pakolaisia kuvaavan uhkapuheen ironiselle vastatulkinnalle on ulkopoliitiikka.

Ulkopolitiikkakehyksessä on itsekriittinen katse länsimaisten valtioiden ulkopoliitiikkaan, jota pidetään yhtenä syynä pakolaismäärien kasvuun. Pakolaisuutta kuvaavaa uhkapuhetta haastetaan nostamalla esiin tekojen ja puheen välinen ristiriita. Virallisessa ulkopoliitiikan kielessä puhutaan rauhasta ja ihmisoikeuksista, mutta sotilaalliset ja talouspoliittiset toimet johtavat epävakauteen eri puolilla maailmaa. Ulkopoliitiikkakehys on erityisen suosittu meemeissä, jotka hyödyntävät kuilua uhkapuheen ja politiikkatekojen välillä. Yksi tällainen esitys on kuva, jossa on liikkeessä olevia pakolaisia ja pakolaisten maata kohti suuntaava rakettien aalto länsimaista. Kuvan yhteydessä on teksti, jossa todetaan, että ”jos harjoitat aseiden vientiä, älä valita pakolaisten tuonnista” (ks. kuva 4). Joissain meemeissä viitataan öljyyn tai muihin länsimaiden intresseihin, jotka esitetään Lähi-idän konfliktien juurisyynä.

Kuva 4.4. ”Jos harjoitat aseiden vientiä, älä valita pakolaisten tuonnista”.³²

Meemeissä saatetaan kritisoida laajemmin koko länsimaista poliittista järjestelmää esittämällä pakolaisuus länsimaisen ulkopoliitiikan vääjäämättömäksi seuraukseksi. Vuonna 2015 julkaistussa poliittisessa pilapiirroksessa (ks. kuva 5) ylempi kuva esittää Irakiin ja Libyaan suuntaavaa ja pommeja pudottavaa lentokonetta, jossa lukee ”länsi”. Ne osuvat maahan, minkä seurauksena ihmiset juoksevat eri suuntaan. Kuvan ohessa lukee: ”Sotilaallista rohkeutta silloin, kun luodaan katastrofialueita.” Alemmassa kuvassa on muuri, jonka takana seisoo suuri joukko ihmisiä. Ihmisten yllä on teksti ”pakolaisvirta”. Muurin toisella puolella on kaksi hätääntyneen näköistä poliitikkoa, jotka pyrkivät pakoon. Heidän päällään on teksti: ”Poliittinen rohkeus nyt, kun pitäisi kantaa vastuuta.”

Kuva 4.5. ”Sotilaallista rohkeutta silloin, kun luodaan katastrofialueita... Poliittinen rohkeus nyt, kun pitäisi kantaa vastuuta...”³³

Ulkopoliittikakehys kiinnittyy laajempaan tarinaan liberaalin lännen kriisistä, jonka taustalla on kyvyttömyys elää omien moraaliarvojen mukaisesti. Poliitiikan tutkija Graham T. Allison kirjoitti vuonna 2018 *Foreign Affairs* -lehdessä liberaalin järjestyksen myytistä, jota määrittää ristiriita Yhdysvaltojen sotaosan ulkopoliitiikan ja liberaalin omakuvan välillä³⁴. Tämä ironiseksi tulkittu kuilu omakuvan ja tekojen välillä on ollut osa yhdysvaltalaisista keskustelua jo pitkään. Vuonna 1981 politiikan tutkija Samuel Huntington kirjoitti: ”Kriitikot sanovat, että Amerikka on valhe, koska sen todellisuus jää niin paljon jälkeen sen ihanteista. He ovat väärässä. Amerikka ei ole valhe; se on pettymys. Mutta se voi olla pettymys vain, koska se on myös toivo.”³⁵ Ironinen kehys toimiiikin tehokkaimmin, jos tulkinta voidaan kiinnittää uskottavalla tavalla tunnistettavissa olevaan ristiriitaan tai epäloogisuuteen. Ihanteen ja todellisuuden välinen epäsuhta asetelma on hedelmällistä maaperää ironisoinnille. Kylmän sodan jälkeisessä yhdyntävässä Euroopassa omakuvaa on rakennettu korkeiden arvojen – demokratian, ihmisoikeuksien, oikeusvaltion – varaan. Mallia

on pidetty niin ylivoimaisena, että sitä on tarjottu myös muille valtioille ratkaisuna niiden yhteiskunnallisiin ongelmiin.

Ajatus Euroopan unionin jäsen ehdokkaiden sekä laajemmin koko Euroopan naapuruston eurooppalaistamisesta on ollut sekä EU:n laajentumista että naapuruussuhteita ohjaava periaate. Idealistinen omakuva on haavoittuva, koska harva pystyy toimimaan täysin ihanteidensa mukaisesti. Syytteet tekopyhyydestä kohdistuvat usein juuri sellaisiin toimijoihin, jotka sanoittavat ihanteitaan ja pyrkivät toimimaan niiden mukaisesti. Eurooppalainen turvapaikkapolitiikka on tässä mielessä erityisen altis kohde ironisoinnille. Euroopan unioni ei ole pelkästään painottanut ihmisoikeuksien kunnioittamista vaan vaatinut sitä myös muilta, mikä on herättänyt kritiikkiä muiden maiden ”läksyttämisestä”. 2000-luvun alussa lännen kriisistä alettiin puhua juuri siitä näkökulmasta, että eurooppalainen idealismi on mahdollista vain, koska Eurooppa nojautuu sotilaallisessa puolustuksessaan Yhdysvaltoihin ja antaa sen tehdä ”likaisen työn” puolestaan³⁶.

2010-luvun lopun poliittinen tilanne on muuttunut merkittäväällä tavalla 2000-luvun alun tilanteesta, mutta syyte Euroopan idealismista ei ole hävinnyt. Trumpin aikakaudella Yhdysvallat luopui hallinnon retoriikassa ”ihmisoikeusdiplomatiasta”, kun taas Eurooppa on edelleen sitoutunut ihmisoikeuksien edistämiseen. Eurooppalainen turvapaikkapolitiikka ja erityisesti EU:n Turkin kanssa solmima kyseenalainen sopimus vuonna 2016 nakertavat kuitenkin eurooppalaista puhetta ihmisoikeuksista, mikä altistaa Euroopan unionin jatkuville syytöksille tekopyhyydestä. Nuo syytökset tarjoavat jatkuvasti aineksia ironiselle ulkopoliittikkakehykselle, jossa uhka eivät ole turvaa hakevat pakolaiset vaan oman poliittisen yhteisön epäonnistuminen ääneen lausuttujen ihanteidensa toteuttamisessa.

Mittakaava ironian kehyksenä

Historian ja ulkopoliitiikan lisäksi myös mittakaavaa käytetään ironisena kehyksenä kyseenalaistamaan pakolaisia koskeva uhkapuhe³⁷. Mittakaavakehyksessä Eurooppaan saapuva turvapaikanhakijoiden ”aalto” asetetaan rinnakkain esimerkiksi Turkkiin saapuvien turvapaikanhakijoiden määrän kanssa. Jos Eurooppaan kohdistuva turvapaikanhakijamäärä uhkaa maanosaa, miten yksittäiset maat pärjäävät moninkertaisen määrän kanssa? Pelkästään Turkissa on enemmän kotimaastaan paenneita kuin koko Euroopan unionissa yhteensä. Vuonna 2018 Libanonissa joka kuudes oli pakolainen, mikä on suurin määrä maailmassa suhteessa maan väkilukuun³⁸. Suomessa tuo tarkoittaisi noin miljoonaa pakolaista. YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n mukaan vuonna 2018 vain 16 prosenttia pakolaisista oli kehittyneissä maissa, kun taas yksi kolmasosa oli vähiten kehittyneissä maissa.

Mittakaavan avaaminen tarjoaa laajempaa perspektiiviä, joka mahdollistaa ironialle ominaisen uuden linssin aiheen tarkasteluun. Se kytkeytyy liioittelun ja vähättelyn retoriikkaan hyödyntäen niitä

tehokeinoina. Kun puhetta Eurooppaan kohdistuvasta uhasta tarkastelee näiden lukujen valossa, se voi alkaa näyttää vähemmän uhkaavalta, liioitellulta tai jopa naurettavalta. Ihmisoikeusjärjestö Amnesty hyödyntää mittakaavakehystä englanninkielisessä artikkelissaan ”Totuus pakolaisista”. Artikkelissa kirjoitetaan, että ”Euroopan pakolaiskriisi on pahentumassa, ja jos kuuntelet hallituksen ministereitä ja monia muita politiikan kommentaattoreita, se on vakava uhka. Todellisuudessa valtiot, joihin pakolaisten määrän kasvu vaikuttaa eniten, ovat tuhansien mailien päässä. Eurooppaan kohdistuu vain murto-osa pakolaiskriisin vaikutuksista, jotka kumpuavat Lähi-idässä ja Saharan eteläpuolisessa Afrikassa kasvaneista ja levinneistä konflikteista.”³⁹

Osana mittakaavakehystä tuodaan usein esiin, että suuremmat pakolaismäärät eivät välttämättä tarkoita heikompaa sopeutumista. Esimerkiksi *The Economist* -lehden artikkelissa syyrialaisista pakolaisista kirjoitetaan: ”Noin 3,5 miljoonaa syyrialaista asuu Turkissa, mikä on suurempi pakolaismäärä kuin missään muualla maailmassa. Turkki ei ole täysin sitoutunut YK:n vuoden 1951 pakolaissopimukseen, joten vaikka syyrialaiset saavat terveydenhuoltoa, koulutusta ja pienen korvauksen, joka on osittain Euroopan unionin rahoittama, heillä ei ole monia niistä tuista, joita pakolaiset Euroopan unionin alueella saavat, kuten majoitus ja lapsilisät. Siitä huolimatta Turkki tarjoaa monille parempaa turvaa kuin Eurooppa.”⁴⁰ Siinä missä mittakaavan esiin tuominen nakertaa kuvaa pakolaisista Euroopan upottavana uhkana, pakolaisten sopeutumisen vertailu haastaa ajatuksen Euroopasta ylivoimaisena kohteena pakolaisille. Kun eurooppalaisen pakolaisia koskevan uhkapuheen rinnalle tuo kansainvälisen mittakaavan, Euroopan kyvyttömyys ottaa vastaan turvaa hakevia voi alkaa näyttää heikkoudelta, ei rohkeudelta.

Mittakaavakehys herättää itsekriittisiä kysymyksiä siitä, ovatko eurooppalaiset valtiot heikompia, vähemmän solidaarisia tai poliittisesti epävakaita kuin Turkki tai Libanon, kun turvapaikanhakijoiden määrän kasvu saa aikaan niin poikkeuksellisen häiriötilan niiden yhteiskunnissa. Mittakaava ja historia voivat olla retorisia kehyksinä myös limittäin. Silloin historiallista muuttoliikettä verrataan nykyiseen tilanteeseen nimenomaan mittakaavan osalta. Suomessa asutettiin yli 400 000 evakkoa sodan jälkeisinä köyhinä vuosina, kun vuonna 2015 noin 30 000 turvapaikanhakijaa synnytti laajaa uhkapuhetta yhteiskunnan kantokyvyn kestättömyydestä. 2010-luvun Suomi on merkittävästi rikkaampi ja vakaampi valtio kuin 1940-luvun Suomi oli, mutta uhkapuheen laajuuden ja yleisyyden perusteella voi sanoa, että sitä pidettiin uskottavana analyysinä tilanteesta.

Vuonna 2015 sanomalehti *Kalevassa* julkaistu Jari Elsilän pilapiirros pyrkii ironian avulla haastamaan vallitsevaa tarinaa turvapaikanhakijoista turvallisuushkana. Pilapiirroksessa käytetään raamatullista kuvastoa ja kuvataan turvapaikanhakijat Jeesuksen syntymäkertomuksen kautta avuntarvitsijoina, jotka Suomi torjuu eikä tarjoa sijaa majapaikassa hädästä huolimatta. Pilapiirroksen julkaisun aikaan Suomeen

hakeutui poikkeuksellisen suuri määrä turvapaikanhakijoita, joten sen voi lukea kannanottona kärjistyneeseen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Pilapiirroksessa Joosef ja aasin selässä matkustava, raskaana oleva Maria etsivät majoitusta yöaikaan ja saapuvat talon ovelle. Talossa olevat ihmiset kurkkaavat verhojen takaa ja toteavat: ”Ei avata ovea. Ne ovat varmaankin turvapaikanhakijoita”⁴¹.

Kuva 4.6. Jari Elsilä: ”Ei avata ovea. Ne ovat varmaankin turvapaikanhakijoita”.⁴²

Pilapiirroksessa toistuvat ironiset elementit. Laajasti jaettu kriittinen ja epäilevä suhtautuminen Suomeen saapuvia turvapaikanhakijoita kohtaan kääntyy kriittiseksi katseeksi meidän toimintaamme kohtaan. Epäilyn kohteena ovat kaukaa tulevien turvapaikanhakijoiden sijaan omat ennakkoluulomme. Tilannetta tulkitaan eettisestä näkökulmasta: onko oikein, että apua pyytäviä epäillään ja torjutaan, vaikka kristillinen perintö opettaa auttamaan lähimmäistä? Pilapiirroksessa ilmenee Rortyn määritelmä ironiasta prosessina, jossa toinen aletaan nähdä ”yhtenä meistä”⁴³. Kuvaa voi tulkita niin, että siinä eksoottinen ja etäällä oleva toinen tehdään tutuksi ja ei-uhkaavaksi⁴⁴. Silloin ironinen tulkinta haastaa laajasti jaetun uhkakuvan turvapaikanhakijoista uhkaavana voimana, joka pitää torjua.

Ville Rannan pilakuva ”Ei sijaa majatalossa” vuodelta 2015 ammentaa samaan tapaan ironisista aineksista, joissa toistuu kuilu kristillisten hyveiden ja ihmisten asenteiden välillä (ks. kuva 6). Pilakuvassa apua tarvitsevat Joosef ja Maria käännytetään vedoten syihin, joita on esiintynyt eri puolueiden poliittisessa retoriikassa. Yhtenä syynä esitetään, että majatalossa on jo täyttä tai se on jo ihan äärirajoilla. Toisena syynä tuodaan esille, että kaikkien pitää huolehtia itsestään eikä kenelläkään ole velvollisuutta auttaa toisia. Kolmantena syynä on, että ”kansan oikeustajua loukataan”, jos apua tarvitsevat otetaan sisään. Lopulta Joosef lohduttaa aasin selässä ratsastavaa Mariaa: ”Älä huoli. Joku paikka löytyy vielä.” Ranta hyödyntää

pilakuvassa suomalaisessa turvapaikkakeskustelussa toistuvia trooppeja ”äärirajoilla olemisesta”, ”kansan oikeustajusta” ja siitä, miten on kohtuutonta vaatia Suomelta enempää vastuunkantoa kuin muilta mailta.

Kuva 4.7. Ville Ranta: Ei sijaa majatalossa.⁴⁵

Rannan pilapiirros ilmentääkin ironian ”kaikuvaa” luonnetta. Pilapiirroksessa esitetyt puhettavat ovat toistuneet poliitikkojen puheissa vuoden 2015 jälkeen, mutta niitä esiintyi myös ennen turvapaikkakriisiä. Esimerkiksi vuonna 2005 perussuomalaisten Timo Soini kysyi eduskunnan täysistunnossa: ”Miten nyt hallitus aikoo jatkossa suhtautua siihen perussuomalaisten linjaan, kun me olemme ajaneet sitä, että jos jossain muussa maassa on kerran saanut kielteisen turvapaikkapäätöksen, se olisi automaattisesti käännätyisperuste. Kun te nyt niin paljon siitä EU:sta aina vouhotatte, niin voisiko nyt olla kerrankin niin, koska se olisi kansan ja ihmisten oikeustajun mukaista, että jos on toisessa EU-maassa hylätty, niin myös täällä hylätään?”⁴⁶ Kahden pilakuvan tarkastelu rinnakkain osoittaa osuvalla tavalla, miten turvapaikanhakijoihin liittyvät puhettavat virtaavat politiikkapuheesta arkipuheeseen ja päinvastoin.

Ideologisia mieltymyksiä välittävät kielikuvat ja ajattelumallit ovat jaettua kuvastoa, joka kumpuaa kulttuurisista aineksista.

Ironian seuraukset

Pakolaisuutta koskevan uhkapuheen ironisointi herättää kysymyksiä siitä, missä määrin aihetta voi käsitellä ironian keinoin. Ensimmäinen kysymys koskee sitä, kuinka tosissaan pakolaisuuteen liittyvä uhka pitäisi ottaa. Ironisointi toimii tehokkaimmin sellaisessa tilanteessa, jossa uhkapuhe on jollain tavalla epäsymmetriassa todellisuuden kanssa. Arvioiden mukaan Eurooppaan kohdistuva muuttoliike kasvaa merkittävästi tulevaisuudessa, millä voi olla huomattavia poliittisia ja sosiaalisia seurauksia. Tässä mielessä on perusteltua väittää, että kaikki uhkapuhe ei ole välttämättä pelkkää turhaa pelottelua vaan siihen voi sisältyä varteenotettava huoli, johon täytyy suhtautua vakavasti. Voiko epäinhimillistä uhkapuhetta liikkeessä olevista ihmisistä vastustaa ironian keinoin samalla, kun ottaa turvapaikkapoliittisen kriisin vakavasti?

Helppo vastaus on, että ironiaa täytyy käyttää laadukkaasti ja vastuullisesti. Usein uhkapuhetta käytetään keinona alleviivata uhan vakavuutta. Esimerkiksi Yleisradion artikkelissa vuodelta 2015 kerrotaan, miten nykyinen turvapaikanhakijoiden ja siirtolaisten määrä on vielä pieni mittakaavaltaan, jos sitä vertaa ennusteisiin tulevista muuttoliikkeistä – ”jäävuoren huippu esimerkiksi ilmastonmuutoksen aiheuttamasta pakolaisuudesta”⁴⁷. Artikkelin otsikossa käytetään kielikuvaa luonnonvoimista: ”Pakolaisaalto on vasta alkusoittoa tulevasta.” Voisin hyvin ajatella, että jos ilmastonmuutoksen uhan painottaminen vaatii mahdollisimman tehokkaita kielikuvia sen seurauksista, silloin niitä kannattaa käyttää.

On kuitenkin todennäköisempää, että luonnonvoimia kuvaavaan puheeseen nojaavat uhkakuvat siirtolaisista eivät mobilisoi niinkään ehkäisemään ilmastonmuutosta vaan vastustamaan siirtolaisia ja ihmisten kansainvälistä liikettä. Tämä näkyy selvästi perussuomalaisten poliittisessa ajattelussa. Perussuomalaisten strategia vuoden 2019 eduskuntavaaleissa oli vastustaa maahanmuuttoa ja ilmastonmuutoksen torjumiseen tähtääviä toimia. Usein on todettu, että jos perussuomalaiset haluavat vähentää Suomeen saapuvien turvapaikanhakijoiden määrää, puolueen pitäisi olla johtava ilmastopuolue.

Esimerkiksi kokoomuksen entinen sisäministeri Kai Mykkänen totesi ennen eduskuntavaaleja:

”Maahanmuuttoasioiden pohjalta [perussuomalaisten puheenjohtajan] Jussi Halla-ahon pitäisi olla Suomen tahtovin ilmastopoliitikko. On erittäin todennäköistä, että ilmastonmuutos tulee jo 10–30 vuoden sisällä pakottamaan kymmenet miljoonat ihmiset jättämään nykyiset asuinalueensa.”⁴⁸ Tällä hetkellä ideologiset virtaukset eri puolilla maailmaa liikkuvat niin, että ilmastopoliitikan vastustus ja maahanmuuttovastaisuus kulkevat käsi kädessä. Silloin muuttoliikettä koskeva uhkapuhe taipuu heikosti kunnianhimoisten ilmastopoliittisten tavoitteiden ajamiseen. Uhkapuhe saattaa pelkästään lietsoa entisestään vihamielisyyttä

liikkeellä olevia ihmisiä kohtaan sen sijaan, että se muuttaisi poliittisia asenteita ilmastonmuutoksen suhteen.

Toinen kysymys liittyy siihen, voiko ironian potentiaali epäinhimillistävien uhkakuvien haastamiseksi kuihtua pelkäksi kyynisyydeksi. Ironiaa käsittelevässä kirjallisuudessa usein painotetaan, että ironian troopissa ei ole kyse pelkästään aselman kääntämisestä pääläelleen tai käsittelyssä olevan aiheen naurettavaksi tekemisestä. Yhdysvaltalainen retoriikan tutkija Kenneth Burke on painottanut, että aidosti ironinen strategia pyrkii vaikuttamaan, ei vain tekemään naurettavaksi tai haastamaan.⁴⁹ Ironian avulla voi edistää globaalia oikeudenmukaisuutta ja purkaa hegemonisia rakenteita, mutta liian laajasti ja löysästi käytettynä se voi alkaa tuottamaan kyynisyyttä, pessimismiä tai kokemusta voimattomuudesta ristiriitojen ja epäoikeudenmukaisen maailman edessä.

Monet pitävätkin ironiaa vaarallisena ja moraalisesti kyseenalaisena tyylinä, koska siinä tarkoituksellisesti välitetään epätarkkaa, harhaanjohtavaa tai monitulkintaista sanomaa eikä sitouduta mahdollisimman totuudenmukaiseen kommunikaatioon⁵⁰. 2010- ja 2020-luvun yhteiskunnallisessa keskustelussa totuuden puolustaminen on noussut näkyvällä tavalla esiin eivätkä ironiset piilomerkitykset ja sanaleikit tunnu välttämättä enää vastuulliselta tavalta edistää solidaarisuutta, ihmisoikeuksia ja tasa-arvoa. Jos kaikki tulkinnat voi aina kääntää pääläelleen ja tarkastella eri tulkintoja rinnakkain yhteismitallisina kuvauksina todellisuudesta, totuusväittämien erittelemisestä ja puolustamisesta voi tulla entistä vaikeampaa.

Ironiaa käytetään poliittisen kentän eri laidoilla, jolloin keskustelusta varsinkin verkkoympäristössä tulee helposti jatkuvaa tulkintaa tulkintoista. Kun ironiasta tehdään ironiaa aina uudelleen ja uudelleen, ollaan helposti tilanteessa, jota voi perustellusti kuvata ”maailmaksi, joka on jäänyt kielen vankilaan”⁵¹. Ironia voi kytkeytyä sosiaalisen murtumisen tai kulttuurisen heikentymisen ilmapiiriin, jossa aiemmin vallinneisiin yhteisöllisiin normeihin suhtaudutaan uudella tavalla. Siirtolaisuutta, maahanmuuttoa ja pakolaisuutta kuvaava uhkapuhe taipuu kyllä ironian kohteeksi ja ironia on varsin tehokas puhetapa sen vastustamiseen, mutta ironiaa pitää käyttää harkiten ja huolella. Harkinta on tärkeää paitsi eettisistä myös poliittisista syistä.

Eettistä harkintaa vaatii erityisesti se, että kyse on yksittäisten ja todellisten ihmisten kuvaamisesta, jolloin ironiset pyrkimykset haastaa etäällä oleviin ihmisiin liittyvää puhetta voivat tahattomasti kohdistua heihin ja toimia pyrkimysten vastaisella tavalla. Eräänlaista ironiaa sekin. Poliittinen harkinta taas liittyy siihen, että ironiset tulkinnat ovat kutsu kamppailuun merkityksistä, jolloin yhteiskunnalliset vastakkainasettelut saattavat syventyä entisestään. Uhkapuheen tehokas naurettavaksi tekeminen voidaan tulkita nöyryytykseksi, jolloin alkuperäiset eettiset pyrkimykset oikeudenmukaisuuden edistämisestä saattavat jäädä toteutumatta ja korvautua yhä jakaantuneemmalla yhteiskunnalla.

Lähteet

ALLISON, GRAHAM (2018) The myth of the liberal order. *Foreign Affairs* 97:4, 124–133.

AMNESTY (2019) The Truth about... refugees. 4.4.2019. www.amnesty.org.uk/truth-about-refugees (haettu 1.11.2019).

BERNSTEIN, RICHARD J. (2016) *Ironie Life*. Cambridge: Polity Press.

BOOTH, WAYNE C. (1974) *A Rhetoric of Irony*. Chicago: University of Chicago Press.

BRASSETT, JAMES (2009) British Irony, Global Justice: A Pragmatic Reading of Chris Brown, Banksy and Ricky Gervais. *Review of International Studies* 35:1, 219–245.

BURKE, KENNETH (1969)[1945] *A grammar of motives*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.

CHOULIARAKI, LILIE (2012) *The ironic spectator: solidarity in the age of post-humanitarianism*. Cambridge: Polity Press.

DOMANSKA, EWA (1998) Hayden White: Beyond Irony. *History and Theory* 37:2, 173–181.

ECONOMIST (2018) Syrian refugees find Turkey more welcoming than western Europe. 23.8.2018. www.economist.com/europe/2018/08/23/syrian-refugees-find-turkey-more-welcoming-than-western-europe (haettu 21.11.2019).

FRILANDER, JENNI (2015) Pakolaisaalto on vasta alkusoittoa tulevasta. Yle 12.9.2015. yle.fi/uutiset/3-8300076 (haettu 30.11.2019).

HUNTINGTON, SAMUEL (1981) *American Politics: The Promise of Disharmony*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

HUTCHEON, LINDA (1994) *Irony's Edge. The Theory and Politics of Irony*. London & New York: Routledge.

KAGAN, ROBERT (2003) *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. New York: Alfred A. Knopf.

LEPISTÖ, MATTI (2019) Kai Mykkänen: Jussi Halla-ahon pitäisi olla ilmastopoliitikko. *Verkkouutiset* 23.2.2019. www.verkkouutiset.fi/kai-mykkanen-tasta-syysta-jussi-halla-ahon-pitaisi-olla-ilmastopoliitikko/ (haettu 21.11.2019).

- NIEBUHR, REINHOLD (1952) *The Irony of American History*. Chicago: University of Chicago Press.
- NIKUNEN, KAARINA (2018) From Irony to Solidarity: Affective Practice and Social Media Activism. *Studies of Transition States and Societies* 10:2, 10–21.
- O'BRIEN, TIMOTHY L. (2019) Trump Demonizes Migrants as He Profits From Them. *Bloomberg* 12.4.2019.
- PETTERSSON, KATARINA (2015) Jälleen kolumni pakolaisista? *Amnesty-lehti* 4/2015.
- RAHTU, TOINI (2011) Irony as (in)coherence: Interpreting irony using reader responses to texts. *Text & Talk* 31:3, 335–354.
- RINGMAR, ERIK (2006) Inter-Textual Relations: The Quarrel Over the Iraq War as a Conflict Between Narrative Types. *Cooperation and Conflict* 41:4, 403–421.
- ROBERTS, DAVID (2018) The caravan "invasion" and America's epistemic crisis. *Vox* 2.11.2018.
www.vox.com/policy-and-politics/2018/11/1/18041710/migrant-caravan-america-trump-epistemic-crisis-democracy (haettu 30.11.2019).
- RORTY, RICHARD (1989) *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- SALIN, SARI (2003) Vaarallinen trooppi. Ironian kaksijakoinen historia. Teoksessa Vesa Haapala (toim.) *Kuvien kehässä: Tutkielmia kirjallisuudesta, poetiikasta ja retoriikasta*. Helsinki: SKS.
- SANDELL, MARKKU (2018) Käsitelläänkö maahanmuuttoa liian yksisilmäisesti mediassa? Leimaavista ilmauksista halutaan päästä eroon. *Yle* 16.7.2018 yle.fi/uutiset/3-10306410 (haettu 21.10.2019).
- SHEPHERD, LAURA J. & HAMILTON, CAITLIN (toim.) (2016) *Understanding Popular Culture and World Politics in the Digital Age*. London & New York: Routledge.
- SOINI, TIMO (2005) Turvapaikanhakijoiden katoaminen. *Täysistunnon pöytäkirja* 129/2005 vp. 1.12.2005.
www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=PTK+129/2005+skt+puh+167 (haettu 21.11.2019).
- STEWART, TIMO R. (2013) Suomalaiset mamuina. *The Ulkopolitist* 23.10.2013.
www.ulkopolitist.fi/2013/10/23/suomalaiset-mamuina/ (haettu 10.11.2019).

TIESSALO, PAULA (2015) Tulvivatko tai vyöryvätkö pakolaiset Eurooppaan? – Sanavalinnat vaikuttavat asenteisiin. Yle 19.9.2015. yle.fi/uutiset/3-8311815 (haettu 3.10.2019).

TRUMP, DONALD (2018) Twitter-päivitys 1.4.2018.

twitter.com/realDonaldTrump/status/980451155548491777?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweteembed%7Ctwterm%5E980451155548491777&ref_url=https%3A%2F%2Fyle.fi%2Fuutiset%2F3-10482725 (haettu 30.11.2019).

TÖYRYLÄ, KATRIINA (2018) Miksi Meksiko lähettää joukkoja etelärajalle ja lupaa apua siirtolaiskaravaanille? – ”Trump ei ole ikuisesti vallassa”. Yle 31.10.2018. yle.fi/uutiset/3-10482725 (haettu 10.10.2019).

UNHCR (2018) *Global Trends. Forced Displacement in 2018*. www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf (haettu 3.10.2019).

VEHKALAHTI, KAISA (2015) Sota, muistamisen etiikka ja kasvatushistorian mahdollisuus. *Kasvatus & Aika* 9:4, 3–7.

VLASTOS, GREGORY (1991) *Socrates: Ironist and Moral Philosopher*. Ithaca: Cornell University Press.

VUORELMA, JOHANNA (2019) The Ironic Western Self: Radical and Conservative Irony in the ‘Losing Turkey’ Narrative. *Millennium* 47:2, 190–209.

VUORELMA, JOHANNA (2017) A Narrative Battle: Debating Finland’s EU Policy During the Economic Crisis. *National Identities* 19:11, 11–31.

WALLACE, DAVID FOSTER (1993) E Unibus Pluram: Television and U.S. Fiction. *Review of Contemporary Fiction* 13:2, 151–194.

WHITE, HAYDEN (1978) *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

WHITE, HAYDEN (1973) *Metahistory: The Historical Imagination in the Nineteenth-Century Europe*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.

WILSON, DEIRDRE (2006) The Pragmatics of Verbal Irony: Echo or pretence? *Lingua* 116:10, 1722–1743.

¹ Esimerkiksi tutkija Katarina Pettersson kirjoitti *Amnesty*-lehdessä vuonna 2015: ”Puhumme pakolaisvirroista ja tulvista, mutta muistamme, että kyse ihmisistä eikä luonnonvoimasta?” (Pettersson 2015.) Yleisradion toimittaja Paula Tiessalo (2015) kirjoitti niin ikään vuonna 2015: ”Pakolaistulva, turvapaikanhakijoiden vyöry. Yleislakko. Vahvat sanat hallitsevat näinä päivinä otsikoita ja keskusteluja. Mutta antavatko ne oikean kuvan tilanteesta? Asiantuntijan mukaan sanojen piilomerkitykset vaikuttavat ihmisten asenteisiin.” Vuonna 2018 Yleisradion toimittaja Markku Sandell (2018) puolestaan kirjoitti aihetta käsittelevän keskustelutilaisuuden pohjalta: ”Vyöry ja tulva ovat sanoina negatiivisia. Kun media käytti tällaisia ilmaisuja, se oli omiaan herättämään kielteistä suhtautumista pakolaisia kohtaan. Uutisoinnissa ei onnistuttu taustoittamaan esimerkiksi Syyrian tilannetta tarpeeksi, jolloin saattoi unohtua sotaa pakenevien motiivit.”

² Vuorelma 2017.

³ Brassett 2009, 221.

⁴ Vlastos 1991, 22.

⁵ Bernstein 2016, 6.

⁶ Booth 1974, 205–206.

⁷ Hutcheon 1994, 37.

⁸ White 1973, 38.

⁹ Ks. esim. Wallace 1993.

¹⁰ Rahtu 2011.

¹¹ Hutcheon 1995, 117.

¹² Ringmar 2006, 5.

¹³ Ks. Laine tässä teoksessa.

¹⁴ Ks. esim. Chouliaraki 2012.

¹⁵ Rorty 1989.

¹⁶ Vuorelma 2019.

¹⁷ Nikunen 2018, 12–13.

¹⁸ Ks. esim. Hutcheon 1994, 49–50.

¹⁹ Ks. esim. Shepherd & Hamilton 2016.

²⁰ Haettu osoitteesta www.voanews.com/usa/many-native-americans-citing-history-angry-over-trump-immigration-policy, viitattu 30.11.2019.

²¹ Haettu osoitteesta imgur.com/gallery/DHlrd/comment/1217029667, viitattu 30.11.2019.

²² Ks. esim. O’Brien 2019.

²³ Ks. esim. Wilson 2006.

²⁴ White 1973, 233.

²⁵ Haettu osoitteesta www.pinterest.com/pin/332140541263732647/, viitattu 30.11.2019.

²⁶ Ks. esim. Törylä 2018.

²⁷ Trump 2018.

²⁸ Roberts 2018.

²⁹ Stewart 2013.

³⁰ Vehkalahti 2015, 4.

³¹ Vehkalahti 2015, 3–4.

³² Haettu osoitteesta www.transcend.org/tms/2016/03/urging-uk-to-end-arms-sales-to-saudi-arabia-and-saudis-to-end-their-bombing-campaign-in-yemen/, viitattu 20.12.2020.

³³ Paresh Nath: West and Refugee Flow 9.1.2015.

³⁴ Allison 2018.

³⁵ Huntington 1981, suomennos Vuorelma.

³⁶ Ks. esim. Kagan 2003.

³⁷ Ks. myös Seppälä tässä teoksessa.

³⁸ UNHCR 2018.

³⁹ Amnesty 2019, suomennos Vuorelma.

⁴⁰ Economist 2018, suomennos Vuorelma.

⁴¹ Jari Elsilä, julkaistu aiemmin: *Kaleva* 1.9.2015.

⁴² Rorty 1989, 77.

⁴³ White 1978, 5.

⁴⁴ Ville Ranta, julkaistu aikaisemmin: *Kirkko ja kaupunki* 23.12.2015.

⁴⁵ Soini 2005.

⁴⁶ Frilander 2015.

⁴⁷ Lepistö 2019.

⁴⁸ Burke 1969.

⁴⁹ Ks. Salin 2003, 199–206.

⁵⁰ White 1973, 233.

⁵¹ Domanska 1998.